

עינת קרמר

בית הספר לעבודה סוציאלית
ולרווחה חברתית ע"ש פאול
ברוואלד, האוניברסיטה העברית
בירושלים

ציטוט מומלץ

קרמר ע. 2022. "מה עניין שמירה
למשבר האקלים?" מסרים
מתחדשים ופרקטיקה סביבתית
סביב שנת השמירה התשפ"ב
בישראל. אקולוגיה וסביבה 13(2).

שנת שמירה התשפ"ב | צילום: אורן ברקאי

"מה עניין שמירה למשבר האקלים?" מסרים מתחדשים ופרקטיקה סביבתית סביב שנת השמירה התשפ"ב בישראל

[בקצרה](#)

גיליון קיץ 2022 / כרך 13(2)

15 בספטמבר, 2022

שנת התשפ"ב, המסתיימת בימים אלה, היא שנת שמירה, שנה ייחודית בלוח השנים העברי. בשנה זו, על פי הכתוב במקרא, היה על כל עובד אדמה בישראל לחדול מעבודתו, לאפשר לאדמה "לשבות" ממלאכה ולאפשר ולכלל תושבי הארץ (כולל בעלי החיים) ליהנות באופן חופשי מהיבול. בעולם העתיק, כאשר מרבית התושבים בישראל התפרנסו מחקלאות, שנת השמירה (אם קוימה) הייתה שנה רדיקלית שהותירה את רישומה על שש השנים שלאחריה ועיצבה במידה רבה את החברה כולה. במציאות הישראלית של היום, כאשר רק אחוז קטן מתושבי הארץ עוסקים בחקלאות, נמצא פתרון הלכתי לשמירה (המכונה 'היתר מכירה'), המאפשר באופן כמעט מוחלט המשך "עסקים כרגיל" מצד החקלאים והצרכנים כאחד.

ציר חברתי בצפון / צילום: אורן ברקאי

לצד "נטרול" השמיטה ממימושה הפרקטי ברמה הלאומית, הולך ומתפתח בשנים האחרונות בישראל מהלך של התמקדות ברעיונות העומק הטמונים בשמיטה כמקור השראה לאורח חיים מקיים, אל מול משבר האקלים. כך למשל, בשנת השמיטה הנוכחית התקיים הכנס המסורתי "[קהילה וקיימות](#)" ברוח זו, ושאלת המפתח של הכנס הייתה "מה ניתן ללמוד מרעיון השמיטה על חיים בני-קיימא וההתמודדות עם אתגרי המאה ה-21?". הכנס עסק בחשיבות עצירת הצמיחה הכלכלית לפרקים, בקיימות מקומית ברוח היהדות, בצדק סביבתי, בתיקון היחס בין האדם לאדמה ועוד. בכנס הוצגו יוזמות רבות שנוסדו בהשראת השמיטה ולאורה, בין השאר במסגרת תוכנית יזמות ייחודית – "על פני האדמה" של עמותת טבע עברי. דוגמה נוספת לתופעה זו היא קואליציית "שמיטה ישראלית" – בשותפות חברים למעלה מ-50 גופים העוסקים בשינוי חברתי, ביהדות ישראלית, בסביבה ובשיקום כלכלי, והם פעלו יחד השנה לקידום מיזמים חברתיים-סביבתיים כדי "להחיות את שנת השמיטה ולקיימה כשנה משמעותית בחיי היחיד, הקהילה והחברה"^[1]. מיזם זה הוקם [בשנת השמיטה הקודמת](#) (התשע"ה, 2014–2015) והמשיך לפעול בזו הנוכחית. מרבית הפעילות של ארגוני הקואליציה עסקה במיקוד השיח בערכי השמיטה (ולא רק עיסוק בפרקטיקה ההלכתית שלה) ובחיבור בין יחידים וגופים שונים להובלת עשייה ייחודית לשנה זו. את היוזמות שהתפתחו במסגרת הפעילות ניתן למצוא באתר [שמיטה ישראלית](#).

התייחסות לשיח ולפרקטיקה הסביבתית שהתפתחו בישראל במהלך שנות השמיטה האחרונות כאל חקר מקרה, הבוחן דרכים שרעיון או מצווה דתית יכולים לקדם אורח חיים מקיים, עומדת בלב מחקר הדוקטורט שאני עמלה עליו בימים אלו.

ב"שיח השמיטה" ניתן לראות שורה של רעיונות סביבתיים העוסקים ביחס אל "הארץ" במובן של עולם הטבע כולו ובאופן ההתנהלות הנכון של חברה היושבת על אדמתה:

"וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שְׁבֹתָ לָהּ" (ויקרא כ"ה, ב) – התבוננות בפסוקים המצווים על השמיטה תוך מתן דגש לעובדה שהארץ מוצגת שם כסובייקט המחויב לבורא ומְצָנָה, בדיוק כמו בני האדם, לפעול במחזוריים של עשייה ויצירה. עובדה זו דורשת מבני האדם לצמצם את עצמם ולאפשר לה לשבות ולנוח. התייחסות אל "הארץ" כאל משל לעולם הטבע מציעה כי יש לו ערך בפני עצמו, מקצב משלו וצרכים שאינם קשורים לבני האדם, וכי הדרך להיענות לצרכים הללו עוברת דרך צמצום השליטה שלנו בעולם ומחויבות לחיי צניעות, התאפקות וריסון, תכונות הנדרשות גם לטובת מזעור משבר האקלים והתמודדות עימו. התייחסות לקדושת פירות שביעית (והאיסור להתייחס אליהם בזלזול או להשחיתם) מתורגמת בהקשרים האלה ליחס לכלל משאבי הטבע, שגם אם מותר להשתמש בהם, יש לנהוג בהם בכבוד הראוי. ביטויים של רעיון זה ניתן למצוא במיזמים הנוגעים לשנת השמיטה כשנה של הפחתת צרכנות, קידום שימוש חוזר ושיקום פעיל של משאבי טבע.

פעילות צעירים סביב השמיטה / באדיבות שמיטה ישראלית

קורס יזמות שמיטה

"והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכל" (ויקרא כ"ה, ו-ז) – הפסוקים המתייחסים למוטבים של תוצרת הארץ בשנה זו, מעוררים דיון בנושאים של צדק סביבתי וחלוקתי, חברה מתוקנת ויחס לבעלי חיים. הרעיונות האלה עמדו בלב מספר גדול של יוזמות סביבתיות שעסקו בנושאים של כלכלת שפע והיחס לבעלי חיים, וגם ביוזמות חברתיות לחלוקת השפע, כדוגמת המיזם "פרוימי" שפעל בשמיטה הנוכחית ושבמסגרתו חולקו 60,000 פירות מדי יום (בעונת הקיץ) למוסדות חינוך, למטיילים בשמורות טבע וכן במסגרת מבצעי חלוקה בערים מרכזיות בישראל.^[3]

יני תאמרו מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע" (ויקרא כ"ה, כ) – הפסוקים המתייחסים לפן של השמיטה כמשבר, מאפשרים להתבונן בה כמשבר מתוכנן: באופן יזום אחת לשבע שנים יש פחות שפע (כי לא מעבדים את האדמה), ומה שיש מתחלק בין רבים יותר (כי יש שוויון בנגישות למשאבים). לפיכך, כדי להתמודד עם השמיטה יש לפתח קהילה מקומית צנועה כלכלית ובעלת חוסן גבוה, דבר המאפשר להתמודד גם עם משברים אחרים, כדוגמת משבר האקלים.^[2] הרעיונות האלה מצטרפים להתייחסות אל האתוס של שנת השמיטה כאתוס המעודד ענווה וריסון, והולידו שורה של יוזמות ופעולות שמטרתן להעלות לסדר היום את משבר האקלים ולעודד חוסן קהילתי מתוך חיבור לטבע המקומי.

לצד פעילות בהשראת רעיון השמיטה, חשוב לציין את שמירת מצוות השמיטה כפשוטה, באמצעות הפסקת עיבוד הקרקע במשך שנה, דבר המאפשר לה להשתקם ולהתחדש. 'הפקרה' מוחלטת של הקרקע בשנת השמיטה – שאומנם קיימת בקנה מידה קטן יחסית – נמצאה כבעלת תועלת סביבתית משמעותית.^[4] פעמים רבות מלווה הפקרת הקרקע במיזמים חינוכיים ייעודיים למגזר החרדי המגשישים לציבור זה את נושא הביטחון התזונתי, דווקא באמצעות הגעה אל החקלאי השומט, ולמידה ממנו של הנושא. לצד חקלאים המפסיקים את עיבוד הקרקע מסיבות דתיות בלבד (ומקבלים פעמים רבות תמיכה מעמותות חרדיות המקדמות את שמירת המצווה), קיימת תופעה הולכת וגדלה של חקלאים אקולוגיים מזרם הפרמקלצ'ר המפקירים את הקרקע בשמיטה בשל שילוב סיבות דתיות ואקולוגיות. על פי תפיסת הפרמקלצ'ר, גידול צמחים במקום מסוים צריך להתבסס על התבוננות בתבניות בטבע המקומי ולמידה מהן. התייחסות אל השמיטה כאל "תבנית מקומית" בזמן הובילה לפיתוח שיטת גידול המחברת למחזוריות השמיטה – שש שנים של עבודת אדמה ייחודית, המובילה לכך שבשנה השביעית האדמה שופעת ומניבה יכול ללא צורך בעיבודה.^[5]

התייחסות לקדושת פירות שביעית (והאיסור להתייחס אליהם בזלזול או להשחיתם) מתורגמת בהקשרים האלה ליחס לכלל משאבי הטבע, שגם אם מותר להשתמש בהם, יש לנהוג בהם בכבוד הראוי / באדיבות בר קיימא – התנועה לקיימות עברית –פרסום בשם "גישות תאולוגיות ודתיות למשמריות של האדמה"^[6] מוצע לאנשי סביבה ללמוד רעיונות ופרקטיקות משמריות המופיעות בדתות השונות, כדרך לקבל כלים להתנהלות במציאות של משבר אקלים, כמו גם לגייס את האוכלוסייה המסורתית

לעשייה סביבתית הנדרשת לעת הזו. כותבי המאמר מציינים במפורש את השמיטה כפרקטיקה כזו: "... אתיקה כזו, של אמון בתמיכה אלוהית או קהילתית במקום שליטה על כל אמצעי הייצור לטובת תשואות, מרמזת על אתוס שמאפשר לאנשים ולקהילות לחיות במסגרת משאבי כדור הארץ ולפעול בשיתוף עם מערכות טבעיות במקום לנסות לחיות מעל ראשן". בשנים האחרונות אנחנו רואים שהרעיונות העומדים בלב השמיטה והפרקטיקות השונות שהיא מציעה, אכן משמשים למטרה זו ממש. כולי תקווה כי נזכה להשתמש באוצרות התרבות שלנו, ממש כמו באוצרות הטבע, באופן מחבר ומקיים, למענו ולמען הדורות הבאים.

על אודות הכותבת: מייסדת עמותת טבע עברי – יהדות וסביבה, ומיזם שמיטה ישראלית; המנהלת החינוכית של ארגון השומר החדש; דוקטורנטית החוקרת קשרים בין דתיות וסביבתנות.

מקורות

1. אמנת שמיטה ישראלית. [אתר שמיטה ישראלית](#).
2. לביא א"א. 2021. שבע – רעיונות כלכליים וחברתיים בהשראת השנת השמיטה. תל-אביב: קונטנטו נאו הוצאה לאור.
3. מיזם 'פריומי'. [אתר עמותת שנת השבע](#).
4. אברהם (פרוינד) י. 2021. [האם שנת השמיטה היא אכן השנ"צ של הקרקע, שהיא מתעוררת אחריה רעננה? מקור ראשון](#). 18 באוקטובר.
5. שניידר ט. 2021. אומנות השמיטה – איך להגיע לשפע בשבע שנים. ירושלים: הוצאת יער.
6. Hitzhusen GE, Fick GW, and Moore RH. 2013. Theological and religious approaches to soil stewardship. In: Lal R and Stewart B (Eds). Principles of sustainable soil management in Agroecosystems, 1st ed. CRC press.